

Кожевникова А.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, асистент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРОЦЕСОМ

Сучасна вища освіта повинна орієнтуватися на професійний розвиток майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності та суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, через оволодіння такими педагогічними умовами, які б сприяли формуванню студентами основами професійного самодослідження, самоорганізації, самооцінки, саморозвитку та всіх компонентів готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. Пов'язане це із тим, що сьгоднішня модель навчання студентів у вищих навчальних педагогічних закладах відпрацьовується на застарілій методиці, де викладач все ще є джерелом інформації та знань, а не активним суб'єктом педагогічної системи.

Проблема формування готовності вчителя широко висвітлена в психолого-педагогічних дослідженнях (О. Абдулліна, А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Бондар, О. Глузман, В. Гершунський, О. Гура, І. Зязюн, О. Касьян, Л. Кондрашова, В. Краєвський, Н. Кузьмін, Ю. Кулюткін, В. Кушнір, А. Ліненко, В. Лутай, О. Мороз, І. Підласий, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Сухобська, О. Трубіцина, В. Шапар, Т. Яценко та ін.). Проте й дотепер практично немає наукових праць, які б розкривали суть, структуру, особливості готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Проблема впровадження в педагогічний процес вищого педагогічного університету організаційно-методичної системи формування готовності до суб'єкт-суб'єктного управління набуває актуального значення у зв'язку з модернізацією вищої освіти спрямованої на самореалізацію особистості майбутнього вчителя, формування її творчості та креативності мислення.

Отже, установка на проблематизацію засвоєваних студентами системних знань про суб'єкт-суб'єктне управління й способів його організації як інструментів

побудови ефективної педагогічної взаємодії з учнями на суб'єкт-суб'єктній основі призводить до зміни певних особистісних і професійних рис майбутніх фахівців. Саме тому пріоритетного значення набувають такі риси майбутнього вчителя, як готовність до створення сприятливих умов для суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом та ухвалення творчих рішень, постійний пошук нестандартних підходів щодо вирішення різноманітних професійних ситуацій.

Метою представленої статті є опис експериментальної перевірки організаційно-методичної системи формування готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом та аналіз її результатів.

Б. Гаєвський відзначає, що система як цілісність створює зв'язок елементів, який надає їй можливість виступати єдиним утворенням. Причому елемент системи – це первинна її клітина, яка має свої функції. Тому для аналізу системи необхідне знання структури й функцій кожного з її елементів [1, с. 49].

Ми погоджуємося з твердженням В. Кушніра, що основними ознаками системи є: а) наявність компонентів, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами і явищами; б) наявність внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами, а також їхніми підсистемами; в) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система, завдяки взаємодії компонентів, одержує інтегральний результат; г) наявність у структурі системоутворюючих зв'язків, що об'єднують компоненти, як блоки, частини в єдину систему; д) взаємозв'язок з іншими системами [3, с. 112].

О. Ковальов під педагогічною системою розуміє сукупність компонентів, взаємодія яких обумовлює високий ступінь організації педагогічного процесу, що проявляється в підвищенні його ефективності. Ми погоджуємося із автором, що обов'язковим компонентом педагогічної системи є компонент управління до якого відносяться: а) сукупність “фільтрів” (програм, підручників, посібників); б) способи досягнення цілей – засоби, форми і методи педагогічного впливу; в) педагоги, котрі виконують ряд специфічних функцій, головною з яких є управління педагогічним процесом [2, с. 15].

Отже, щоб процес формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом була керованою та ефективною, необхідно створити таку систему-модель фахівця, яка дозволить безпосередньо впливати на кінцевий результат. На нашу думку система формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом містить такі компоненти: мотиваційно-ціннісний; когнітивний; операційно-діяльнісний; рефлексивно-оцінний. Результатом впровадження цієї системи є – готовність майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, а її безпосереднє формування можливе лише за створення певних взаємопов'язаних педагогічних умов, до яких ми віднесли: професійну підготовку майбутнього вчителя в стінах педагогічного університету (дисципліни професійно-педагогічного циклу, педагогічну практику, спецкурс “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учасниками навчально-виховного процесу); створення суб'єкт-суб'єктного освітнього середовища в процесі професійної підготовки (орієнтація методів, форм, засобів, прийомів організації навчального процесу на особистість студента, його пізнавальні можливості,

ціннісні орієнтації, суб'єктний досвід; підпорядкування змісту роботи викладачів педагогічного університету принципам суб'єкт-суб'єктного управління; організації системних, комплексних зв'язків між школою і педагогічним університетом). За результатами теоретичного аналізу проблеми та аналізу результатів нами була розроблена організаційно-методична система формування готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом (Рис 1).

Сучасні наукові дослідження, аналіз психолого-педагогічної літератури дають підстави нам стверджувати, що формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом – це цілеспрямований, багатокomпонентний, поліфункціональний, закономірний та динамічний процес, що забезпечує доцільність організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

З метою виявлення та перевірки стану підготовки майбутніх вчителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічного процесу було проведено експериментальне дослідження на базі факультетів хіміко-біологічного, філологічного, природничо-географічного, математики та інформатики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету. Дослідження проводилося в три етапи впродовж 2007-2012 років й охопило 218 осіб. З них викладачів даних ВНЗ – 20 осіб, (МДПУ імені Богдана Хмельницького – 15 осіб, БДПУ – 5 осіб), студентів – 198 осіб (МДПУ імені Богдана Хмельницького – 142 осіб, БДПУ – 56 осіб), (шкіл м. Мелітополя – ЗОШ №14, ЗОШ №20, НВК №19, Педагогічний ліцей “Творчість”). Викладачі вищих навчальних педагогічних закладів були задіяні в експерименті для впровадження спецкурсу в практику та оцінки його ефективності виходячи з їх високого рівня професійної підготовки.

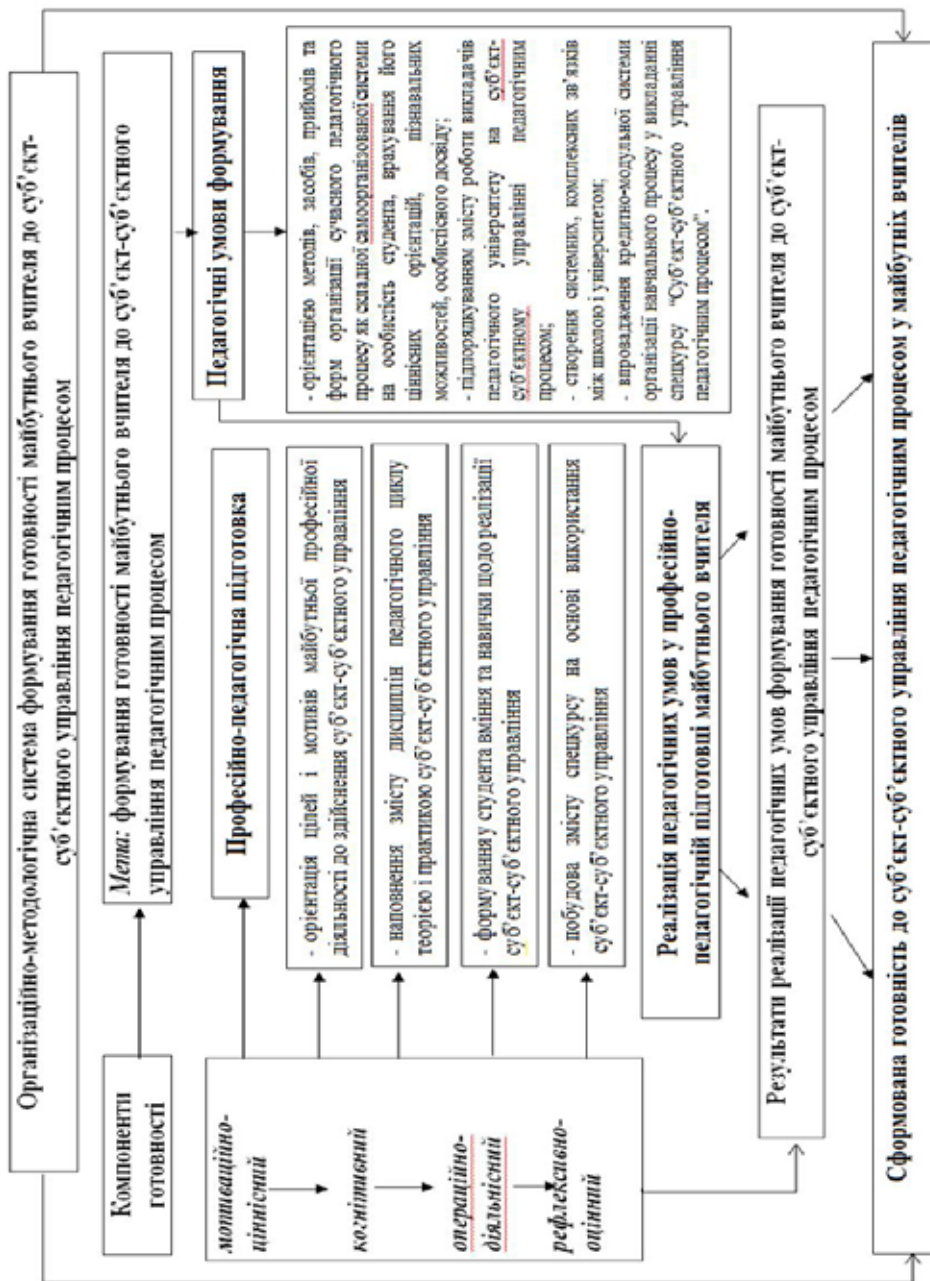

Рис 1. Система формування готовності майбутніх вчителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Для студентів першого курсу було проведено спецкурс “Суб’єкт-суб’єктне управління педагогічним процесом”. Даний спецкурс включав в себе вісім годин інтерактивних лекційних занять, які сприяли поглибленню теоретичної підготовки студентів, формуванню гуманістичного світогляду та суб’єкт-суб’єктних (партнерських) взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу. Також спецкурс включав в себе практичні заняття спрямовані на підвищення ролі активної комунікативної практики студентів для формування у них ефективних навичок суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом. Для студентів 4 курсу спецкурс було проведено під час навчання на 1 курсі, саме тому вони мали змогу запроваджувати практичні елементи спецкурсу під час активної практики в школі. Студенти 5 курсу склали контрольну групу й зазначений спецкурс для них не викладався.

Виходячи із завдань та керуючись специфікою нашого дослідження ми вибрали для виявлення рівня сформованості та професійно значущих якостей залежно від специфіки підготовки майбутніх педагогів декілька методів. Це спостереження, анкетування, тестування, усні та письмові опитування, дискусія, вільна бесіда, аналіз продуктів діяльності за результатами творчих завдань, експеримент. Застосування емпіричних методів дало можливість виявити чинники формування професійної готовності до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом та розвитку творчого потенціалу студентської молоді та порівняти їх за рівнем підготовки. Нами були розроблені анкети для визначення компонентів зазначеної готовності та конкретні психолого-педагогічні методики для контролю над результатами експерименту: “Методика діагностики професійної спрямованості (Б.Басс)”, “Самооцінка творчого потенціалу особистості”, “Методика виявлення комунікативних та організаторських здібностей” (КОС-2)”, “Діагностика мотивації структури особистості” (В. Мільмана) [4, с. 284].

Результат показав, що більшість студентів не тільки не готова до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом, але й має проблеми у суб’єкт-суб’єктній взаємодії як основі даного управління (табл. 1).

Педагогічна практика в школі займає досить вагоме місце в сучасних навчальних планах педагогічних університетів. Аналіз опитування практикантів (2010-2012 рр.) підтверджує факт абсолютного визнання студентами (99 % із 62 студентів) необхідності та важливості педагогічної практики у формуванні педагогічного світогляду, культури, професійного становлення майбутнього педагога та особистої значущості її для творчого саморозвитку студента. Аналіз звітної документації 50 студентів за результатами педагогічної практики свідчить про те, що 93% зорієнтовані в своїх конспектах уроків на традиційні форми і методи навчання (монологічні і репродуктивні) і лише 7% використовують на уроках елементи суб’єкт-суб’єктного навчання та основ суб’єкт-суб’єктного управління (проблемні та творчі завдання, ігри). Дані результати ґрунтуються на тому, що студент, не зважаючи на зміни, сам залишається в позиції “отримувача” (об’єкта) знань. Саме тому, реалізація

суб'єкт-суб'єктних відносин без орієнтації на особистість та її розвиток є для практикантів автоматичним та мотивованим.

Отже, формування готовність майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом здійснюється не лише вивчення дисциплін психолого-педагогічного напрямлення, реалізації зазначених педагогічних умов, але й під час педагогічної практики.

Після впровадження спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом” та введення в дисципліни психолого-педагогічного спрямування тем семінарських занять щодо зазначеної готовності було проведено анкетування результат якого висвітлений в таблиці 2 (табл.2).

Дані таблиці свідчать, що в контрольних відбулися несуттєві зміни щодо рівні компонентів дослідженої готовності. Так, кількість студентів із творчим та високим рівнем збільшилися лише на 0,6%, а низьким – зменшилися на 1,2%. Дані таблиці свідчать, що студенти експериментальних груп за всіма показниками суттєво випереджають студентів контрольних груп. На відміну від контрольних в експериментальних групах спостерігалася динаміка показників рівня когнітивного компонента готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом: студентів із творчим рівнем збільшилося у 1,42 рази, з низьким – зменшилося у 2,1 рази.

Доцільно зазначити, що професійна підготовка майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом буде ефективною, а її результатом буде формування відповідної готовності, якщо: спрямувати мету, завдання, зміст, структуру й сам процес викладання дисциплін професійно-педагогічного циклу на постійний особистісний розвиток та саморозвиток як учня так і майбутнього вчителя; у процесі вивчення дисциплін професійно-педагогічного циклу знайомити студентів із теоріями, концепціями, моделями і поняттями суб'єкт-суб'єктного управління, що дозволяють усвідомити їм необхідність підготовки до його реалізації; ввести в професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів спецкурс “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; у процесі проведення семінарських, практичних занять, педагогічної практики, організації самостійної та індивідуальної роботи зі студентами формувати в них уміння і навички роботи в суб'єкт-суб'єктному освітньому середовищі; реалізовувати навчальну діяльність щодо суб'єкт-суб'єктного під час проходження педагогічної практики; сприяти підвищенню ролі активної комунікативної практики студента в процесі професійної майбутнього вчителя.

Отже, сформованість мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного компонентів готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом підтверджує ефективність даної системи. На основі вищевикладеного матеріалу зроблено висновок про те, що впровадження суб'єкт-суб'єктного управління у процес фахової підготовки майбутніх педагогів відіграє суттєву роль у процесі їхнього подальшого професійного становлення.

Проведене дослідження підтвердило ефективність розробленої організаційно-методичної системи формування готовності майбутніх вчителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. Це зумовлює доцільність її широкого використання у фаховій підготовці майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах. У подальшій науковій роботі передбачається узагальнити та систематизувати отримані результати.

Таблиця 1.

Результати готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом констатуючого етапу експерименту

Компоненти готовності	Рівні готовності							
	низький		середній		високий		творчий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
мотиваційно-ціннісний	30	78	18	41	5	13	3	10
	54%	55%	32%	29%	9%	9%	5%	7%
когнітивний	31	63	17	52	4	15	4	12
	55%	44%	30%	37%	7%	11%	7%	8%
операційно-діяльнісний	27	60	19	53	5	17	5	12
	48%	42%	34%	37%	9%	12%	9%	8%
рефлексивно-оцінний	31	67	16	44	5	20	4	11
	55%	47%	29%	31%	9%	14%	7%	8%

Таблица 2.

Результати підсумкового зрізу про сформованість готовності майбутніх вчителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом після експерименту

Компоненти готовності	Рівні готовності							
	низький		середній		високий		творчий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
мотиваційно-ціннісний	29	44	19	59	5	23	3	16
	52%	31%	34%	42%	9%	16%	5%	11%
когнітивний	31	31	17	65	4	29	4	17
	55%	22%	30%	46%	7%	20%	7%	12%
операційно-діяльнісний	24	29	17	66	5	28	4	19
	48%	20%	34%	46%	10%	20%	8%	13%
рефлексивно-оцінний	29	38	18	59	5	28	4	17
	52%	27%	32%	42%	9%	20%	7%	12%

Література

1. Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика: Монографія. / О. В. Вознюк. – Житомир: Вид.во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 708 с.
2. Ковалёв А.П. Педагогические системы: оценка текущего состояния и управления / Ковалёв А.П. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1990. – 114с.
3. Кушнір В.А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект: [монографія] / Кушнір В.А. – Кіровоград: Видавничий центр КДПУ, 2001. – 348 с.
4. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологи. Модуль “Направленость”. (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / Семиченко В.А. – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.